

**ІЄРАРХІЯ ЖАНРІВ У БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XII-XV
СТОЛІТЬ: ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ У МОВНО-ІСТОРИЧНОМУ
КОНТЕКСТІ**

Карбашевська О.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Періоду Середньовіччя англійської літератури присвячено багато фундаментальних праць. Серед них дослідження Алексеєва М.П., Анікіна Г.В., Анікста А., Михальської Н.П. Актуальність статті визначається тим, що, як правило, монографії розглядають літературний процес у соціальному контексті (Михайлов А.Д., Мортон У), мова ж даного періоду розглядається у окремих розвідках. Навчальні посібники із літератури Великобританії (Багацька О.В., Гордєєва Н.М., Дудченко М.М.) або оминають, або побіжно згадують діяльність В.Кекстона. Розділи про народну поезію у більшій мірі зупиняються на циклі балад про Робін Гуда, та менше уваги приділять традиційній народній баладі. До того ж, інформація про історичне тло у підручниках подається окремо у вступі, відірвано від літературних явищ, що не пояснює причин розвитку та популярності тих чи інших середньовічних жанрів. Мета дослідження — схарактеризувати жанри англійської літератури XII-XV ст. у їх взаємозв'язку із історією та мовою цієї епохи, а також простежити передумови, які привели до створення середньовічних шедеврів.

Середньовіччя – важлива епоха у історичному, політичному та культурному розвитку Великобританії. Початком періоду прийнято вважати дату 1066 рік, коли нормандці під проводом Вільгельма Завойовника підкорюють Британію. Ця агресія щодо Британських островів стає останньою у довгій низці нападів та захоплень кельтських земель римлянами, німецькими, згодом датськими, а пізніше норвезькими племенами.

Протягом усього періоду Середньовіччя у Британії спостерігається ієрархія літературних жанрів, які розмежовуються на шляхетні та народні. Так, **французькі романи** та **історії про британського короля Артура** користуються популярністю у середовищі аристократів. **Балада** ж стає улюбленим жанром простого народу. Проте люди обізнані і з аристократичними творами. Менестрелі перекладають французькі історії-вірші й виконують їх перед людиною. **Вистави** — популярна розвага серед різних прошарків: у святкові дні робітники виконують ролі просто неба, а заможні люди утримують власні театральні трупи.

На кінець Середньовіччя, а саме XIV та XV ст., припадає інтенсивний розвиток літератури, драматургії, поява нових оригінальних творів та перекладів. Саме у цей час жили **Джон Вікліф (John Wyclif)** та **Вільям Ленгленд (William Langland)**, які вперше писали для простого народу та про нього (тому їх ще називають реформаторами), **Джефрі Чосер (Geoffrey Chaucer)** та **Томас Мелорі**

(**Thomas Malory**), які орієнтувалися на вищий клас, та **Вільям Кекстон (William Caxton)**, який запровадив на британській території книгодрукування та видав першу англійську книгу.

Балади, книги Мелорі „Смерть Артура” та Чосера „Кентерберійські оповідання” — найпопулярніші твори середньовічної літератури, які вплинули на подальший розвиток англійської і європейської культури та користуються популярністю і до тепер. Із епохи Середньовіччя до нас також дійшли такі твори, як переклад Біблії Вікліфа, „Видіння про Петра Орача” Ленгленда, переклади Кекстона, шкільні п’єси та французькі романси.

Оскільки Середньовіччя є проміжною ланкою між стародавнім світом та епохою Відродження, а останнє століття середніх віків стало перехідним періодом від середньовічного до сучасного світу, твори відображають не тільки життя, а й фіксують значні зміни, які відбуваються у мові цього періоду. Мова часів Середньовіччя – надзвичайно важливе та актуальне питання. Як відомо, у країні панує три мови: усна англосаксонська, латинь та французько-нормандська. Наприкінці XIV ст. англійська мова починає домінувати над іншими. І врешті-решт у XV ст. завдяки запровадженню книгодрукування та інтенсивному розвитку художньої літератури зароджується національна літературна англійська мова. Проте у повсякденному житті через різноманіття діалектів мешканцям різних графств важко порозумітися і виникає багато кумедних ситуацій. На той час діалекти настільки різні, що лондонець заледве розуміє мешканця Йорку. Серед письменників та видавців ведеться палка полеміка, які слова вживати: чи то старі, усім відомі, чи нові, незрозумілі. Діяльність Кекстона найяскравіше ілюструє мовну проблему. Він розпочинає друк у той час, коли не існує прийнятого стандарту письмового варіанту англійської мови.

Порівняємо, як виглядає і наскільки зрозумілою є давньоанглійська та мова епохи Середньовіччя, яка зазнавала постійних змін. Наведемо уривки із оригінальних творів цих трьох різних періодів та їх літературний переклад сучасною англійською [16 : 69].

Оригінал

Літературний переклад

„Беовульф”

Давньоанглійський період, X століття

*Ɔā wæs on sālum sinces bryt-
ta*

*Gamlfeax ond gūƆrōf; gēoce ge-
lyfde*

*brego Beorht-Dena; gehyrde
Bēowulfe*

*folces hyrde fæstrædne ge-
Ɔōht.*

Then was in great joy the

Distributor of Treasure,

The White-Haired and War-Famed;

He awaited help,

on The Chief of Bright-Danes he

heard from Beowulf,

The Herd-of-Folk, a firm-

Resolved thought.

Чосер

Середньоанглійський період, XIV століття

*Whan that Aprille with his shoures
soote
The droghte of Marche hath perced
to the roote,
And bathed every veyne in swich
licour,
Of which vertu engendred is the
flour;*

*When that April with his showers
sweet
The drought of March has pierced
to the root,
And bathed every vein in such sap,
Of which strength engendered is the
flower;*

Кекстон

Середньоанглійський період, XV століття

And thus between playn, rude, and curyous, I stand abasshed. But in my judgement the comyn termes that be dayly used ben Lyghter to be understonde than the olde and auncyent Englysshe. *And thus between plain, rude, and curious, I stand abashed. But in my judgment the common words that are daily used are easier to be understood than the old and ancient English.*

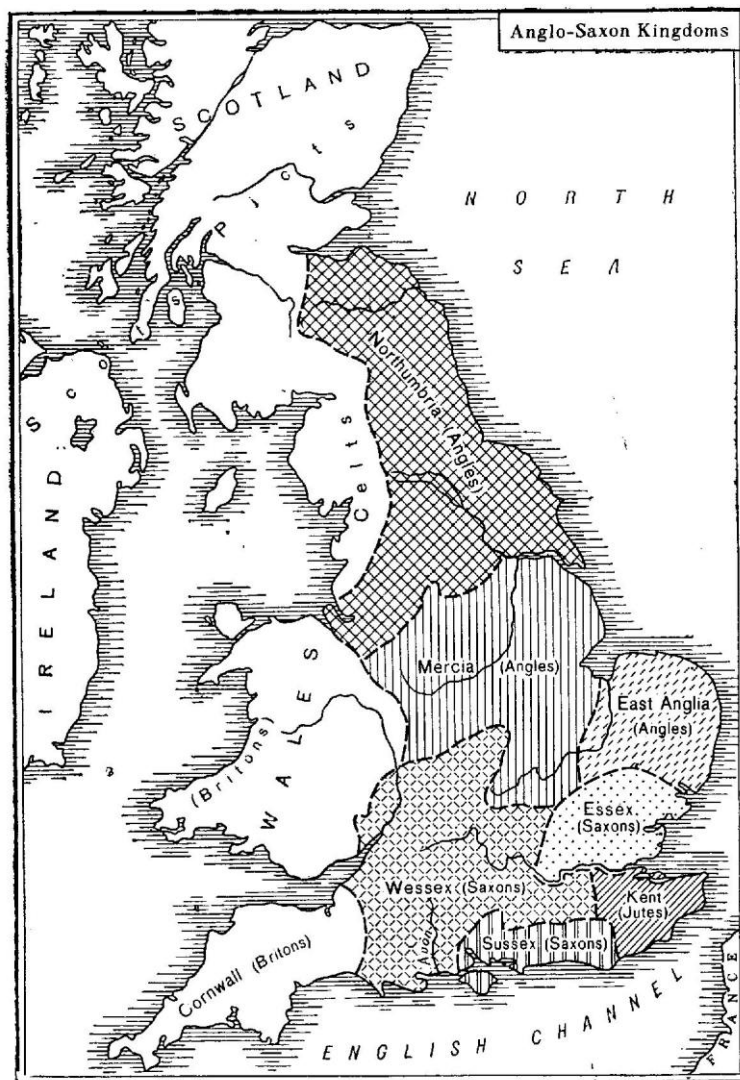
На початку середньовіччя мова залишається такою ж, як і в язичницькі часи. Зразком давньоанглійської є мова героїчної поеми „Беовульф” (створена у VII ст., записана у X ст.). Однак оригінал твору здається нам зараз іноземною мовою. Хоча мова Чосера (1340-1400) має більшу подібність до сучасної англійської, ніж мова „Беовульфа”, проте її важко читати, оскільки вона усе одно дуже різниться від сучасної мови.

Слід нагадати, що в історії англійської мови вирізняють три головних періоди: давньоанглійський (VII – XI ст.), середньоанглійський (XII-XV ст.) та новоанглійський (починаючи із XVI ст.) [16 : 60].

У давньоанглійський період мову репрезентують чотири діалекти: нортумбрійський, мерсійський, уессекський та кентський (мал.1).

Мал.1. Староанглійські діалекти [14 : 659].

Мал. 2 Англосаксонські королівства [7: 52].

Карти ілюструють, що у VII – XI ст. розподіл мови проходить по кордонах головних королівств, на які поділена Британія германськими племенами: англами, саксами та ютами. Писемність ведеться давньогерманськими рунами. У IX-X ст. діалект Уессексу, як і саме королівство у економічному та політичному житті, займає панівне становище. Більшість давньоанглійських писемних пам'яток дійшла до нас саме на цьому діалекті. Вони або були написані на уессекському діалекті, або пізніше перекладені на нього, як скажімо „Беовульф” [13: 218]. У VI ст. Британія зазнає християнізації, внаслідок чого на зміну германським рунам приходить латинський алфавіт.

У середньоанглійській період мова характеризується трьома основними діалектами: північним, центральним та південним (мал.2).

Мал.2. Середньоанглійські діалекти [14 : 660].

Нормандське завоювання зрівнює усі чотири давньоанглійські діалекти. Уессекський діалект втрачає свою першість, а центр культури та освіти поступово переміщується із **Вінчестера** до **Лондона**. Якщо для давньоанглійського періоду „стандартною мовою” вважається **уессекський діалект**, то для періоду Середньовіччя таку функцію на себе перебирає **західний центральний діалект**. До того ж, він найменше піддався впливові французьких та скандинавських втручань.

Внаслідок завоювання країни нормандцями Британія стає тримовною: простий народ користується усною англійською; французька стає мовою лордів і королів, нею користуються у державних установах (парламенті, суді, школах); латинська зберігає свій статус мови церкви і освіти із попередньої епохи.

Починаючи із XIII ст. англійська мова поступово повертається назад як на усному, так і писемному рівні. Столітня війна між Францією та Англією (1337-1454) стала головним стимулом говорити англійською, а не французькою. Нормандцям, які раніше володіли землями на обох територіях, довелося вибирати між Англією та Францією. Як проголосив король Франції у 1244 р.: „ ... людина не може ... служити двом господарям ...” [15: 76]. Водночас чума, відома як „Чорна смерть” (1347-1351), принесла так багато смертей, що у церкви і монастирі прийшло нове покоління настоятелів та ігуменей, які не знали ані французької, ані латині. Англійська мова починає з’являтися у кожній суспільній сфері. Після чуми у школах починають навчати англійської граматики. У 1356 р. мер та член муніципалітету Лондона видав наказ, щоб судові слухання проводили англійською. У 1362 р. канцлер відкрив засідання парламенту зверненням на англійській. Крок за кроком нормандські королі починають послуговуватися

англійською мовою. Якщо раніше вони могли тільки присягнути англійською, то згодом почали користуватися нею і в офіційних документах. Так, літом 1415 р. Генріх V перетнув Англійський канал (протоку Ла-Манш) і у першому листі, який він продиктував на французькій землі, король символічно вирішив не писати мовою ворогів [15: 84].

У XIV ст. у щоденних ділових стосунках люди більше не застосовували ані англосаксонської мови „Беовульфа”, ані нормандського діалекту французької. Звичною стала нова і простіша англійська мова середньоанглійського періоду.

У XV ст. письменникам та видавцям було не легко зорієнтуватися та вибрати той варіант англійської, який би знайшов прихильників серед усіх читачів. Для історії англійської орфографії рішення Кекстона відтворити мову Лондона та південного сходу стало вирішальним. До того ж, він та інші друкарі зафіксували на аркуші паперу мову до того, як письменники та вчителі дійшли до консенсусу щодо характерних особливостей орфографії та синтаксису англійської мови середньоанглійського періоду. Складністю та деякою хаотичністю своєї орфографії англійська мова завдячує саме цьому фактору [15: 85, 86].

У вступному слові до своїх видань В. Кекстон описує ті мовні проблеми, з якими стикався у якості редактора та перекладача. У передмові до власного перекладу „Енеїди” Вергілія видавець змальовує труднощі, які виникають не тільки у нього, а й у інших письменників, державних діячів та й у решти людей на побутовому рівні. Кекстон мав на меті перекласти твір Вергілія зрозумілою для всіх мовою. Не знаючи якою мовою писати, він зазирнув до старої книги і побачив, що мова там груба і невідшліфована, і він сам добре її не розуміє. Документи, які абат із Вестмінстеру приніс Кекстону на переклад більш сучасною мовою, були написані стародавньою мовою, яка радше нагадує голландську, аніж англійську. В. Кекстону так і не вдалося ані перекласти, ані зробити ці документи зрозумілішими [16 : 67].

Важливим є спостереження Вільяма Кекстона про те, що англійська значно відрізняється від тієї мови, якою спілкувалися за часів його народження, тобто у 1422 р. [16 : 63]. Чому ж мова того періоду, який ми вивчаємо, знаходилася у процесі постійних змін? Це пояснюється втратою словами флексій та процесом дифтонгізації. Англосаксонська — дуже змінювана мова: кожний іменник, дієслово та прикметник мали велику кількість різних форм та різноманітних закінчень. Втрата флексій була очевидною задовго до нормандського завоювання. Протягом трьох століть після правління Вільяма вони зникли або модифікувалися до кінцевого німого „e”. Функції закінчень перебрали на себе прийменники [16 : 12]. До того ж, у XV ст. відбувалася зміна усієї звукової системи мови Лондона. Сім довгих голосних мови Чосера зазнавали дифтонгізації. Це фонетичне явище відоме під назвою **великого зсуву голосних** (the Great Vowel Shift) [14: 661].

Американські дослідники Маккрам (McCrum), Крен (Cran) та Макнейл (MacNeil) вказують на те, що мова середньоанглійського періоду є просто записом того, що уже відбулося із усною староанглійською. Через те, що англійська вимушено існувала в усному вигляді, лише письмова

середньоанглійська змогла показати ті зміни, які давно сталися, у документах. На думку вчених, різниця між мовою давньоанглійського та середньоанглійського періодів є частково штучною [15: 78].

Чосер, Вікліф та Ленгленд писали на схожих діалектах, і їхні твори доносили цю мову як до шляхетного, так і до простого читача. Згодом вона стала основою для сучасної стандартної англійської. Джефрі Чосер писав на східному мерсійському діалекті (іншими словами на східному центральному діалекті), Джон Вікліф – на західному центральному. Діалект Мерсії був поширеним на тій території, де знаходилася столиця і головний порт королівства, університети Оксфорду і Кембриджа, які певний час навіть перевершували Париж, центр філософських дискусій. Твори, створені на основі центрального лондонського діалекту, користувалися популярністю. Запровадження книгодрукування сприяло їх поширенню та водночас закріпленню середньоанглійської мовної форми. На той період середньоанглійська не усунула бар'єрів між діалектами Англії, а лише стала визнаною формою англійської [16 : 28]. Усталився правопис, у якому закріпилася розбіжність між вимовою і написанням слів [6: 60]. У новоанглійський період на основі діалекту Лондона сформувалася національна англійська мова.

Видавнича, перекладацька та літературна діяльність Вільяма Кекстона нерозривно пов'язана із питанням розвитку англійської мови. **В. Кекстон** (1422-1491) народився у Кенті, у 16 років став учнем торговця тканинами у Лондоні. Тут він, носій південно-східного (себто кентського) діалекту ознайомився із центральним (мерсійським) діалектом. Життя Кекстона, торговця та дипломата, було багатим на події. У справах бізнесу він виїхав до Бельгії, а в 1471 р. відвідав німецьке місто Кельн, де вперше побачив друкарську машину в дії. Винахід було здійснено 50 років тому і практично кожна європейська країна мала такий верстат. Кекстон оволодів друкарською справою і встановив свій власний верстат у місті Брюг у Бельгії [16 : 56-57]. Згодом він повернувся до Англії і наприкінці літа 1476 р. змонтував верстат на території Вестмінстерського абатства [14: 661]. На той час друкована сторінка виглядала, як манускрипт, а книга була величезним фоліантом. Кекстон став першим редактором-видавцем творів Чосера, Мелорі та інших англійських поетів. У 1478 р. він опублікував „Кентерберійські оповідання”, у 1485 р. – „Смерть Артура”. Кекстон також перекладав твори латинських авторів та популярні твори із Франції та Бургундії. Власний переклад „Переказ троянських історій”, який він видав у 1474 чи 1475 р., став першою опублікованою англійською книгою. Переклади Кекстона складають одну третю із надрукованих ним книг, а до решти публікацій він додавав передмови. Вільям Кекстон також залюбки писав і видавав власні твори [15: 85, 87].

Мовний фактор, важливі історичні та політичні події відобразилися як на шляхетній, так і на народній літературі. Скажімо, крізь призму еволюції артурівських легенд простежується історія Великобританії. Популярність народного баладного жанру, виникнення та бурхливий розвиток периферійних

видів балади (менестрельних та плакатних про Робін Гуда, про різні катастрофи та на професійну тематику) також була зумовлена умовами досліджуваної епохи.

Соціальний статус селян, за походженням англосаксонців, — носіїв простої мови знаходився на найжчому щаблі суспільства, а отже і їхня мова. Правлячі кола нехтували та насміхалися над мовою простих людей. На той час селяни не вміли ані читати, ані писати. Вальтер Скотт присвятив цій проблемі чимало уваги у своїй книзі „Айвенго”. Особливий вид оповіді, який зберігся і до сьогодні, репрезентує літературу ремісників, пекарів та пивоварів. У **народній баладі** об'єдналися розповідь та музика. Перші балади почали співати у XI-XII ст. Твір виконувався послідовними стансами під простий мотив і легко запам'ятовувався. Пізніше менестрелі включили їх до свого репертуару. Під час ярмарок чи свят селяни збиралися навколо виконавців та приєднувалися до приспіву, оскільки знали більшість балад. Менестрелі були бродягами, які мандрували від одного селища до іншого із репертуаром балад. Вони не були тими бардами, які виконували героїчні пісні в замках та палацах. За життя Чосера та протягом наступних двох століть цей вид літератури був для селян повсякденною розвагою. У XV ст., коли феодальні війни загальмували розвиток літератури, англійські і шотландські народні балади досягли свого розквіту [5: 57].

Манера розповіді палкої драматичної історії помітно відрізняється від середньовічного романсу [16 : 53-55]. Романс — некваплива декламація однієї розтягнутої події за іншою для того, щоб заповнити нескінченні зимові вечори у феодальному замку нормандського лорда й леді. А балада, коротка віршована історія, змальовує лише одну ситуацію і переповідається у безсторонній манері. Автор ніколи не з'являється у своїх історіях, не нав'язує свої почуття та думки. Він ніколи не вказує на те, що думає про своїх героїв та їхні вчинки. Оповідь передавалася від покоління до покоління, якісь уривки забувалися, щось додавалося до них наступними співаками.

Поряд із традиційними народними баладами популярністю серед англійців також користувався **цикл балад про Робін Гуда**. У XIV ст., у період їхнього розквіту, про них згадує Ленгленд у своєму творі „Видіння про Петра Орача” [16 : 30]. Причину популярності слід шукати у соціальній ситуації, яка склалася на той історичний момент. Ворогами Робін Гуда, який репрезентував ідеал англійського стану йоменів (власників землі, які її обробляли), були представники нормандської влади. Балади про влучного стрільця із лука відображали ворожнечу між простим народом та чужоземним правлінням. Балади про Робін Гуда створювали менестрелі, записували їх на плакатах і продавали на ярмарках. Про їхню актуальність свідчить і той важливий факт, що саме ці балади почали першими фіксувати у письмовому вигляді.

Ще за свого життя Чосер був визнаний великим поетом як у Франції, так і в Англії. Вільям Кекстон писав про Джефрі Чосера, що той є „шанованим батьком і першим засновником і любителем прикрашати нашу англійську”. Те, що Чосер свідомо вирішив писати англійською мовою у той час, коли французька офіційно

залишалася мовою уряду, символізує відродження англійської мови, як національної [15: 80-82].

Геній першого великого англійського письменника **Джефрі Чосера** (1340? – 1400) полягає не тільки у тому, що „Кентерберійські оповідання” є живою, повномасштабною картиною Англії XIV ст., а й у простій структурі речень та природній, легкій мові його творів, взятій із повсякденного життя. У письменника не виникало проблем із добором слів. Чосер передає читачу саме те відчуття і значення, яке у нього на думці. Письменник скористався багатством англійської мови середньоанглійського періоду, процесами її латинізації і офранцуження. На цьому митець будував гру слів, яка і імponує читачам [15: 81].

У юності серед обов'язків Чосера-пажа було і декламування популярних на той час артурівських романсів, якими він захоплювався. Шляхетна література середньовічної Британії представлена лицарською лірикою та романом. Історичний фактор тут також відіграв свою роль.

Завершенням трьохсотлітньої еволюції взаємного переплетення англійських та французьких переказів про Артура стала епопея Томаса Мелорі „Смерть Артура” (1470). Мелорі скористався переважно французькими джерелами, але на англійський лад. Тому у його книзі англо-французьке злиття досягнуло свого завершення [9: 776, 777]. Мелорі „канонізував” артуріану, його епопея стала сюжетом-еталоном для подальшого її розвитку [2: 44, 45]. Цікавим є той факт, що Мелорі написав свою книгу у той час, коли лицарський роман уже не був популярним серед знаті, адже наприкінці XV ст. лицарство занепало, як соціальний стан, а разом із ним і його культура та цінності.

У п'ятистасеми розділах *сер Томас Мелорі* (рік невідомий - 1471) зібрав і узагальнив легенди про короля Артура [16 : 55-56]. Тут артурівські середньовічні ритмічні романи він переказав прозою. Лицар у молодості, Томас Мелорі був добре посвяченим у ідеали та звичаї лицарства. На основі рукописів та власного життєвого досвіду він створив лицарську мрію магічного, романтичного світу любові та пригод, який був знайомий йому з юності та який допоміг полегшити ув'язнення в останні роки. Після смерті Томаса Мелорі у 1485 р. В. Кекстон підготував до друку та видав його рукопис. Тепер книга Мелорі відома нам під назвою, яку дав їй Кекстон, — „Смерть Артура”. Хоча Кекстон скептично ставився щодо реальності постаті Артура, проте після настійливих прохань своїх клієнтів та шляхетних джентльменів він видав книгу [7: 95]. Уже в той час точилися дискусії щодо існування Артура. Але поза сумнівом є той факт, що історії про легендарного короля жили серед англійців і частина населення вірила у достовірність його постаті.

Проте для нашого дослідження цінним є саме розгляд та аналіз тих передумов, які склалися не одну сотню років та привели Мелорі до створення його шедевр.

Отже, першим постає питання, якими шляхами куртуазна лірика потрапила до нормандців, адже спочатку вона виникла і досягла розквіту у Провансі в XI-XII ст. [10: 287, 288]. Однак альбігойські війни стали однією із причин занепаду

провансальської лірики та, водночас, поширення поезії у північно-французькі землі. Альбігойці сповідували у середньовічному християнстві єретичне вчення, а трубадури, співці провансальської лірики, підтримували їх. Для викорінення ересі у Прованс увійшли північно-французькі війська і трубадури зазнали переслідувань. Таким чином, північно-французькі співці – трувери продовжили куртуазні традиції трубадурів.

Після завоювання Британії північно-французькими військами, французько-нормандські феодали отримали в Англії земельні володіння. Частину року вони жили на півночі Франції, а частину — на острові, куди і привезли із собою куртуазну літературу.

Лицарський роман сформувався у середині XII ст. у період розквіту лицарства на півночі Франції [11: 289, 290]. Біля джерел лицарського роману стоїть французький трувер Кретьєн де Труа, який жив на північному сході Франції, багато років провів при дворах впливових феодалів і чимало творів писав на замовлення. До нас дійшло його п'ять бретонських романів [8: 814].

Бретонський цикл лицарського роману розпадається на чотири групи: 1) бретонські ле (збірник англо-нормандської поетеси Марії Французької); 2) романи про Трістана та Ізольду; 3) романи артурівської групи; 4) романи про святий Грааль [11: 290].

В Англії найбільшою популярністю користувалися романи «Круглого Стола». Продовження, доповнення, переробки сюжетів становили одну з основних літературних течій французької літератури XIII ст. Артуріана (легенди, перекази про короля Артура та їх художні переробки) [2: 43] розроблялася двома мовами – англійською та французькою. Між обробками артурівських легенд у Англії та Франції існує суттєва відмінність. У англійському варіанті артурівського циклу зберігається народність та героїчна епічність стародавніх сюжетів та мотивів. Тоді як у французькому варіанті куртуазний стиль досягає такої вишуканості, що від героїчного епосу нічого не залишається [9: 774, 775].

Ще однією важливою рисою романів артурівської групи є їхня політична спрямованість. Як стверджує І. Горбачевська, навколо артуріани за часів середньовіччя точилася політична боротьба [2: 43,44]. Так, покровителями Гальфріда Монмутського були маркерські барони, які роздавали валлійські землі новим феодалам. Гальфрід, який жив на кордоні Уельсу, присвятив свою книгу двом баронам: наймогутнішому маркерському барону (графу Роберту Глостерському) та, про всяк випадок, його ворогу (Стефану Блуа) [9: 770].

У. Мортон вказує на те, що династія нормандців була монархією вискочок, оскільки на троні змінилося лише два королі. Вільям I був усього-на-всього герцогом, який до того ж усе життя носив на собі тавро позашлюбного сина від дочки кожум'яки. Ця династія без роду правила Англією, частиною Уельсу та північчю Франції і для утвердження своєї влади їй потрібен був міф. Таким міфом стала історія норманізованого Артура [9: 769]. Ставлення середньовічних авторів до легенди про майбутнє повернення Артура відображало їх приналежність до того чи іншого політичного табору. Деякі з них її ігнорували, наприклад, Гальфрід

навмисне не включив її до своєї книги. Лайамон у англomовному переказі „Брута” прямо говорить про повернення короля. Етьєн де Руен у своєму романі „Draco Normannicus” (1170) знущається із ідеї майбутнього повернення Артура [2: 44].

Про Артура нормандці дізналися завдяки переселенню кельтів до Нормандії та завдяки книзі Гальфріда Монмутського. Після саксонського завоювання частина кельтського населення знайшла притулок на півночі континенту. На Британському острові та у французькій Бретані історії про Артура функціонують паралельно. Тут кельтська та французька фольклорна і літературна традиції взаємно збагачуються. Після нормандського завоювання артурівські легенди у французькій обробці повернулися на Батьківщину [8: 811]. У книзі Гальфріда Монмутського (Geoffrey of Monmouth) «Історія королів Британії» (близько 1130-1139) вперше з'являється цілісний сюжет про Артура. „Історія” Гальфріда є протосюжетом, літературною схемою, на яку орієнтувались пізніші автори [2: 44]. Для своєї книги Гальфрід Монмутський запозичив легенди із кельтської міфології та фольклору. Бажаючи отримати прихильність нормандців, які завоювали південну частину Уельсу, місцевий церковнослужитель написав свою книгу. Йому було відомо, що полюбляють слухати у замках лицарі та дами. Гальфрід переповів латинською прозою¹ про предків Артура, а у шостому розділі ввів чарівника Мерліна і розпочав нереальний та романтичний опис кельтського короля [16 : 12].

Кельтські легенди та перекази, якими скористався Гальфрід Монмутський, розповідають про події на території стародавньої Великобританії, які і сформували англійську націю, її культуру та літературу. Після того, як у 407 році римські легіони залишили Великобританію, на острів висаджуються племена давніх германців, атакують місцеві кельтські племена і відтісняють їх у віддалені території Британії. За масштабами того опору, який чинили кельти, А.Д. Михайлов порівнює їх боротьбу із боротьбою Київської Русі супроти монголо-татарського іґа [8: 803]. У центрі легенди, яка складається у V-VI ст., опинилася битва біля гори Бадон, коли кельти здобули свою найяскравішу перемогу над саксами. Ця перемога пов'язується із іменем Артура, який і очолив це протистояння. Артур, герой місцевого кельтського племені бриттів, згодом став ідеалізованим образом легендарно-історичного національного героя Уельсу. Перше писемне свідчення про Артура зустрічається у „Історії Британії” валлійського ченця Неннія (близько 796 року) [2: 43]. Проте задовго до появи цих письмових джерел та одночасно з ними розповіді про Артура жили серед народу. Деякі частини Великобританії постійно зберігали свою незалежність протягом усіх хвиль завоювань. Це насамперед Шотландія, частина Уельсу та Корнволл (однойменне графство, яке розташоване на півострові Корнволл на південному заході Англії). Артурівські легенди жили у цих незалежних королівствах, як надія на створення єдиної незалежної держави під керівництвом мудрого правителя

¹ Проза у давній і середньовічній літературі є ритмічною, яка за своєю формою наближалася до вірша і сприймалася як відгалуження поезії.

Артура. Із кельтськими незалежними князівствами рахувалися завойовники. Так, король нормандської династії Едуард I (1272-1307) запровадив титул принца Уельського і цим підкреслив важливість валлійських земель у своєму королівстві [8; 806]. І сьогодні принц Чарльз носить цей титул.

Твір Гальфріда із Монмаута настільки сподобався нормандцям, що від руки було переписано безліч копій цієї книги. Популярність артурівського романсу поширювалася і зростала завдяки багатьом переказам. У XII-XIII ст. у замках одні менестрелі по-французьки співали про короля Артура, його королеву Гвіневеру та лицарів Круглого Столу, а інші менестрелі переробляли їх на англійську мову та декламували перед простим людом. Цикл історій розростався і послідовники Артура, лицарі Круглого Стола, ставали важливішими за самого короля. Найкращим взірцем пізніших романсів визнано лицарський романс англійською мовою „Сер Гавейн та Зелений лицар”, який належить до XIV ст.

На основі „Історії” Гальфріда Вас створив франкомовну віршовану хроніку „Роман про Брута” (до 1155 року). Тут події роману зазнають куртуазно-лицарської стилізації. Переказані новим способом версифікації та наповнені новим змістом – ідеєю лицарства, історії про Артура перетворюються на романи. Центральною фігурою романсів є лицар, ідеальний джентльмен Середньовіччя, який народився у шляхетній сім’ї і витрачає усю свою енергію у пошуках слави через героїчні вчинки [16 : 12]. Він шукає пригод, змагається у турнірах, здобуває прихильність дам своєю майстерністю і відданістю, рятує їх у біді. Ці його вчинки і стали предметом значного пласту тогочасної літератури. Англійською мовою „Роман про Брута” був переказаний близько 1190 року. Французькі трувери Кретьєн де Труа та Роберт де Борон продовжували розробляти артуріану у французьких лицарських романах. Серед середньовічних творів артуріани виділяється „Вульгата” (1215-1230) – прозовий роман, який є „біблією літературної артуріани” [2: 44].

Отже, історичні події одна за одною (завоювання, християнізація, поширення нових ідей та технологій) зробили свій внесок у розвиток англійської літератури та мови. Під впливом мови, ментальності, культурного рівня розвитку кожного народу, який приходив на британську землю з одного боку, та духу боротьби за незалежність Британії, який жив серед місцевого населення з іншого боку, переможцем вийшла англійська мова і література. Акумуляція перелічених чинників виробила основу для утвердження національної англійської мови, стрімкого розвитку літератури у XIV ст. та драми у XVI ст. та подарувала нам першого генія англійської літератури Джефрі Чосера.

Перспективним вбачається подальше дослідження діяльності Вільяма Кекстона та жанру традиційної народної балади, їх співставлення із відповідними українськими реаліями, оскільки ці аспекти англійської та української літератури ще не є достатньо вивченими у порівняльному аспекті.

Література

1. Багацька О.В., Дука М.В. Література Англії: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (англійською мовою). – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. – 443 с.
2. Горбачевська І. Артуріана // Лексикон порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 43-46.
3. Гордєєва Н.М. Англійська література: Навч. посібник для шкіл з поглибл. вивч. англ. мови. – К.: Форум, 2000. – 286 с.
4. Дудченко М.М. Література Великобританії і США. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (англійською мовою). – 2-ге вид., доп. — Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. – 445 с.
5. Жлуктенко Н.Ю., Зорівчак Р.П. Англійська література // Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. / Редкол.: І.О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ ім. М.П. Бажана, 1988. – Т. І: А-Г. – С. 57-60.
6. Жлуктенко Ю.О. Англійська мова // Там само. – К.: Голов. ред. УРЕ ім. М.П. Бажана, 1988. – Т. І: А-Г. – С. 60-61.
7. Зайцева С.Д. Англия в далеком прошлом. Книга для чтения в VII кл. школ с преподаванием ряда предметов на англ. яз. / Под ред. проф. А.А. Кирилловой. – М.: «Просвещение», 1975. – 254с.
8. Михайлов А.Д. Артуровские легенды и их эволюция // Мэлори Т. Смерть Артура. – М., 1974. – С. 793-828.
9. Мортон У. Артуровский цикл и развитие феодального общества // Там само. – М., 1974. – С. 767-792.
10. Рихло Петро. Лицарська (куртуазна) лірика // Лексикон порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 287-289.
11. Рихло Петро. Лицарський (куртуазний) роман // Там само. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 289-292.
12. Томас Мелори // Основные произведения иностранной художественной литературы: Лит.-библиогр. справочник / Всесоюз. (гос. б-ка иностр. лит.; Отв. ред. Л.А. Гвишиани. – 4-е изд., перераб. и доп. М.: Книга, 1980. – С. 95-97.
13. Ярцева В.Н. Английский Язык // Краткая Литературная Энциклопедия. Гл. ред. А.А. Сурков. — Т. 1. Аарне-Гаврилов, - М.: «Советская энциклопедия», 1962. – 1088 стб. с илл., 8л. илл. – С. 217-219.
14. English language // The New Encyclopaedia Britannica. Volume 18. Macropaedia. Fifteenth edition. — Encyclopaedia Britannica, Inc., 1993. – P. 653-665.

15. McCrum R., Cran W., MacNeil R. The Story of English. – Elizabeth Sifton Books. Viking Penguin Inc., First American Edition Published in 1986. – 384p.
16. Miles D. and Pooley R. C. Literature and life in England. – Scott, Foresman and Company: Chicago-Atlanta-Dallas-New-York, 1943. – 820p.

Summary

The article examines interrelations of historical and language aspects in their influence upon evolution of British medieval genres of chivalrous and folk literature in the XII-XV centuries.